

אגדת "סן מיקלה" בעיני אנשי הפלי"ם.

בשלהי אביב 1948, הגענו לחופי תל אביב באוניה "מאסטרלה" עמוסה לעייפה בנשק הצ'כי, - עשרת אלפים רובים, אלפיים וחמש מאות מקלעים, חמש מאות מקלעי "בזה" כבדים, ותחמושת- כארבעים וחמישה מיליון כדורים. המטען היקר והחיוני שיועד לחימוש כוחות הפורצים במבצע 'נחשון', לטיהור הפרוזדור לירושלים, הועבר מצ'כיה על גבי דוברות בנהרות וברכבות דרך יוגוסלביה ההרוסה, עד נמל שיבניק הממוקם על אגם מקסים ממנו הובילה תעלה לעבר הים האדריאטי. כיום מפוארת העיר שיבניק במלונות ואתרי תיירות, אך באותה העת הייתה שוממה וניכרו בחוצותיה מוראות המלחמה. ליד האוניה שעגנה למעשה במרכז העיר שוטטו כעשרים ילדים, יתומי המלחמה, מהם פגועים ונכים שציפו לאוכל החם שאנחנו, מלווי האוניה, - יהודה פרא ושאלו ביבר, יונה ז'אבין ואנוכי ברוך תירוש, היינו מורידים להם פעמיים ביום למגינת ליבם של השלטונות שחששו מהפגיעה ב"שם הטוב" של אזרחי שיבניק. לאחר הטענת רבבות ארגוני הנשק, הוטענה האוניה במאות טונות של לוחות עץ, באורח שימנע גישה למטעני הנשק ויסתירם ממפקחי האו"ם שנהגו לעלות על כל אוניה שהתקרבה ארצה, בכדי למנוע החדרת נשק ועולים כשירים לגיוס, בישראל.

בהגיענו לחופי תל אביב, עלו על הסיפון עשרות סווארים, בני סלוניקי, שהרעיפו עליו נשיקות וחיבוקים, והחלו לפרוק במרץ את רבבות לוחות העץ, אוצר יקר בעת ההיא, שהוטענו שתי וערב להסוואת הנשק, ופריקת הלוחות הייתה קשה ונמשכה כיומיים. ברגע מרגש הגיעו הסווארים לארגוני הנשק ושאגות שמחה וצהלה ליוו כל מטען שהורם מאפלת המחסנים והורד תוך מחיאות כפיים לדוברות בצד האוניה. דוברת אחר דוברת נגררה לפריקה במעגן הנמל ולהטענה על משאיות שהובילו את הנשק למחנה שרונה בפאתי תל אביב, שם עסקו מאות נשקים בהסרת ה"גריז", ובהכנה מזוורת של כלי הנשק להעברה לחזית. יהודה פרא, כיום בן צור ואני שבשעתו כוניתי "בוטרוס", היינו מיועדים לחזור לאיטליה על האניה, ולקראת השלמת הפריקה, יצאנו בחשיכת הלילה ל"ביקור קרובים" קצר, וכמובן מיהרנו לקפה "כסית" לראות את החברה'. הלב נחמץ לשמע החללים הרבים, מבין חברינו, שנפלו בקרבות הפריצה לירושלים, חבורת ה"ל"ה ושיירות נבי דניאל ויחיעם. אך גם נהנינו לשמוע על נפלאות הנשק החדש שהגיע ברגע הנכון; ומובן שלא סיפרנו שאנחנו הבאנו את הכלים. והנה התגלה לנו יוחאי בן נון כשהוא מדדה על רגל חבושה כולה בגבס. "נפצעתי בקרב על נבי סמואל" הוא סיפר; למעלה משלושים מחברינו נהרגו בקרב הדמים ואיתם גם "פזוה" שהיה המפקד, ו"פוקסי" צבי מונש ידידנו הטוב, המתנדב מארה"ב. משהתברר שיוחאי מרותק לגבס לכמה שבועות, הצענו לו להצטרף אלינו לנסיעה לאיטליה, ללא דרכון או ציוד, תוך שאנחנו מבטיחים לזלמן פרח וליגאל אלון שהיו נוכחים בכסית, להחזיר את יוחאי במועד, בריא ושלם.

הגענו לנאפולי שחורים מאבק הפחם שכיסה אותנו, ולאחר רחיצה ברותחין במרחצאות הנמל, יצאנו בספינה, ללא תעודות, לביקור באי קאפרי שעשכיות החמדה בו התפרסמו בספר "מגילת סן מיקלה" של הסופר השוודי ד"ר אקסל מונטה. לאחר שייט במערה הכחולה, שוטטנו בעיירה הקסומה ועלינו למרומי "אנא קאפרי" בפיתולי דרך מעל תהומות שכמותם לא ראינו מעולם. לפתע, באחת מסמטאות "אנא קאפרי" נתקלתי בשלט נחושת קטן ועליו המלים "וילה סן מיקלה". רעד עבר בגופי וזכרתי בשעות הארוכות והמרתקות שביליתי בקריאת הספר האגדי בהוצאת "אמנות" בתל אביב, שהיה מנוקד ובתרגומו של י.ל. ברוך. משכנו במצילה על השער והופיע שרת בחליפה שחורה; האם הד"ר אקסל מונטה בבית? שאלנו, רצינו לשוחח איתו. "הדוקטור חולה מאד, ולא יראה איש" הפטיר השרת וסגר את השער בפנינו. יהודה רצה להמשיך במיול אך אני לא ויתרתי וצלצלתי שנית; אנא אמור לדוקטור שאנחנו אוהדיו, מירושלים, ארץ הקודש - טרה סנטה- הכרזתי באיטלקית. השרת נעלם מאחורי השער הנעול וחזר תוך דקה. הדוקטור שואל אם אתם "עברים" איבראי באיטלקית, רטן השרת ואני הססתי; אולי יתנער מאיתנו אם ישמע שאנחנו יהודים. מכל מקום התמלאתי אומץ והשבתי בחיוב, איבראי, יהודים! השער נפתח לרווחה, ואנחנו צעדנו ביראת כבוד לעבר חדר בוהק בלובן קירותיו ובאור השמש המסנוור. הסופר המהולל שכב על מיטת נזירים כשהוא מכוסה בסדין לבן, וסביבו פסלים רומאים ויוונים. ממול נשקף נוף הרים ותהומות ים תכול, מבעד לגינה פראית משובצת בעמודים עתיקים ופסלים אין ספור, ביניהם הספינקס המצרי הנודע. השרת הושיב אותנו מסביב למיטה ואני לא ידעתי את נפשי מהתרגשות. לא חלמתי שאזכה לראות את האיש שחשף את צפונות האי קאפרי במערות שמתחת, ומעל פני המים את שרידי ארמונו של הקיסר טיבריוס שקיווה למצוא באי, באור המבהיק של השמש ובצבע התכול של גלי הים, רגיעה לנפשו הסוערת. לפתע נשמע בלחש קולו של אקסל מונטה; האם אתם ציונים? הוא שאל באנגלית.

כן השבתי בכנות ובנחישות, אנחנו מקדישים את חיינו לציונות! גם אני הייתי פעם ציוני גדול השיב הסופר בלחש; האם שמעתם על הסופר הרוסי הגדול מקסים גורקי? הוא סייע למשוררים יהודים לעזוב את ברה"מ, ובשנות ה-20, סייעתי לו להקים באמלפי הכשרה, אמר בעברית, לחלוצים רבים בדרכם לארץ ישראל, ועד 1936 הכשרנו שם מאות חלוצים שהתכוננו לעלות להתיישבות בקיבוצים. קולו של הסופר נחלש והוא נרדם לעינינו; ובעוד אנחנו משתאים ונדהמים, הופיע השרת בחתף והוציא אותנו מהחדר ודרך הגן לעבר השער והרחוב. מצאנו את עצמנו בין כפריים מובילים עיזים לבנות ומיהרנו אל הרכבל, שם הכרנו נערה יהודיה מנאפולי שהזמינה אותנו לביתה, והייתה זו תחילת ידודת שהסתיימה בעליית בני המשפחה ארצה.

אני, מכל מקום, הייתי נרעש ורציתי להגיע במהרה לרומא ולספר שם לממונים ולחבורה על התגלית המרעישת. לדאבוני, איש לא האמין לי, ובעצם הכל לענו לי ולתמימותי. איזה מעשיות אתה מפיץ, טענו, ד"ר אקסל מונטה ומקסים גורקי ציונים? מכשירים חלוצים? ודווקא באמלפי הקסומה? ובכלל, הרי גורקי היה אז מבכירי ברה"מ, ומה לו ולחלוצים היהודים. בהגיעי ארצה עם כל אונייה, ניסיתי לתאר את המסכת המופלאה שנמסרה לי, ונתקלתי באותו לעג ועלבון, מה גם שמלחמת העצמאות הייתה בעיצומה; כך שחדלתי מלספר ושמרתי את האגדה בליבי. עברו ארבעים שנה ויותר, ורוסיה נחשפה בפני מבקרים וחוקרים מהמערב וגם מישראל. והנה אני מוצא בכתב העת "נתיב" תיאור ביקורו של פרופסור מירושלים בארכיון מקסים גורקי במוסקבה ובלנינגרד, שם מצא החוקר הישראלי למעלה ממאה מכתבים משנות העשרים, בין מקסים גורקי לביאליק ומשרניחובסקי, אוסישקין ו'בוטינסקי ווייצמן. במכתבים מתעניין גורקי בנעשה בארץ, בהתפתחות היישוב ובשירים של ביאליק ומשרניחובסקי, שתורגמו עבורו לרוסית ע"י זאב ו'בוטינסקי.

מתוך המכתבים המרתקים מתברר שמקסים גורקי היה מעורב בהסדרת אישור, כמעט בלתי אפשרי, ליציאה מברה"מ עבור חיים נחמן ביאליק ושאל משרניחובסקי. התיאור החזיר אותי לסיפור ששמעתי בשנת 1948 מפיו של הסופר השווידי אקסל מונטה. מיהרתי לעיין באינציקלופדיה, ואכן מצאתי שם שגורקי יצא לגלות בשנת 1928 ושהה ב"בדידות" באמלפי עד שנת 1936, כאשר "התפייס" עם ראשי המשטר הקומוניסטי וחזר הביתה "בכבוד גדול". תוך כמה חודשים הוא חלה ב"שחפת" ושבק חיים, כגורלו של דב בורוכוב לפניו.

כך התבהרה לי ההתרחשות שאותה תאר לי אקסל מונטה בלחישתו, כמה חודשים לפני מותו. נראה שמקסים גורקי שהיה בקשרים אמיצים עם ראשי הציונות, מצא אצלם תמיכה ופרנסה בעת מצוקתו באמצעות החווה באמלפי שהועמדה לרשותו, ואותה הוא ניהל ביחד עם ידידו הסופר אקסל מונטה. יתכן ועדיין שרדו כמה מהחלוצים שהכשירו עצמם במורדות אמלפי הקסומה, לעלילות ההתיישבות בחום הלוחט של עמק יזרעאל ועמק הירדן; האם תיחשף התעלומה ונצליח אי פעם לאתרם? האם יצליח חוקר חרוץ למצוא רישומים וקבלות בגנזכי הציונות, המוכיחים את הקשר עם מקסים גורקי ואקסל מונטה לפני 70 שנה? סיפורי פורסם בין חוקרי "נתיב" ובקובץ 'עתמול' ע"י אוניברסיטת ת"א, וכולל חומר עשיר מעלילות ראשית הציונות המעשית.

ב ר ו ך ת י ר ו ש .

-----

ברוך תירוש היקר.

אני מבקש להודות לך על האירוח החם, ולהוסיף כמה משפטים על סיפור מונטה. מונטה פגש בנסיבות דומות ליד ביתו את חבורת החלוצים הראשונה של העלייה השלישית, חבורת ה-105 אם אינני טועה. (לא ראשוני העלייה השלישית אלא עליית החלוצים של העלייה השלישית) זה היה בשנת 1919. הוא דאג להם לעבודה במקום עד שעלו ארצה כשדמותו מלווה אותם בהתרגשות רבה. באשר לגורקי. מעבר להערכה העמוקה שהיתה לגורקי לביאליק, אשתו של גורקי שהיתה אשה מאד מיוחדת היתה מעין צלב אדום של אשה אחת שדאגה לשלום אסירי ציון בברית המועצות. היא הצליחה להביא להסדרי הגירה ליוצאי סיביר עם חלוף מועד העונש שהוטל עליהם כדי להעלות אותם ארצה וכך הגיעו ארצה לא מעט מעולי העלייה השלישית והרביעית. צריך לדעת כי בתוך הממסד הסובייטי היה נטוש וויכוח לגבי הציונות והלאומיות היהודית. וויכוח זה אילולא שלח אנשים לסיביר ואילולא הרג לא מעט היה יכול להיות וויכוח מעניין. בכל אופן גורקי שהיה סוציאליסט מתון ופרובלמאטי למשטר ואשתו היו בהחלט פעילים בעזרה לציונות כפי שהיו דאוגים בקשר לזכויות אדם בכלל. במסגרת סדרי העלייה שתשתיתה נבנתה לא מעט בזכותה של הגברת גורקי עלו כל אנשי אפיקים ורבים רבים אחרים של הגווארדיה הוותיקה של מפא"י המכונה הגוש.

בברכה, מוקי צור, עין גב.